

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

LĒMUMS PAR TIESVEDĪBAS IZBEIGŠANU

LIETĀ Nr. 2009-115-01

Rīgā

2010. gada 8. jūnijā

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Gunārs Kūtris, tiesneši Kaspars Balodis, Juris Jelāgins, Kristīne Krūma un Viktors Skudra,

2010. gada 11. maijā tiesas sēdē, izskatot lietu Nr. 2009-115-01 „Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 116. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam”,

konstatēja:

1. Latvijas Sodu izpildes kodekss (turpmāk – Kodekss) ar nosaukumu „Latvijas PSR Labošanas darbu kodekss” tika pieņemts 1970. gada 23. decembrī un ir spēkā kopš 1971. gada 1. aprīļa. 1991. gada 29. augustā tika pieņemts Latvijas Republikas Augstākās padomes lēmums „Par Latvijas PSR likumdošanas aktu piemērošanu Latvijā”. Šis lēmums noteica, ka Latvijas PSR Labošanas darbu kodekss uzskatāms par Latvijas Labošanas darbu kodeksu līdz jauna kodeksa izstrādāšanai. 1994. gada 30. decembrī stājās spēkā 1994. gada 15. decembrī pieņemtais likums „Grozījumi Latvijas Labošanas darbu kodeksā”, ar kuru Kodeksa nosaukums tika izteikts pašreizējā redakcijā.

Kodeksa 116. pants reglamentē ar brīvības atņemšanu notiesāto personu atbrīvošanu no soda izciešanas slimības dēļ.

Kodeksa 116. panta pirmā daļa (1998. gada 14. oktobra likuma redakcijā) noteica: „Ja notiesātais soda izciešanas laikā saslimis ar psihisku slimību vai citu smagu, neārstējamu slimību, kuras dēļ viņš nav spējīgs turpināt izciest piespriesto sodu, soda izpildes iestāde gādā par to, lai saskaņā ar likumu tiktu veikta tiespsihiatriskā vai tiesmedicīniskā ekspertīze. Atkarībā no ārstu komisijas atzinuma un saskaņā ar Krimināllikumu soda izpildes iestāde var ierosināt tiesai atbrīvot šo personu no turpmākas soda izciešanas.”

Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 2004. gada 11. novembrī pieņēma likumu „Grozījumi Latvijas Soduzpildes kodeksā”. Ar šo likumu Kodeksa 116. panta pirmā daļa (turpmāk – apstrīdētā norma) tika izteikta šādā redakcijā:

„Ja notiesātais soda izciešanas laikā saslimis ar psihisku slimību vai citu smagu, neārstējamu slimību, kuras dēļ viņš nav spējīgs turpināt piespriestā soda izciešanu, soda izpildes iestāde gādā par to, lai saskaņā ar likumu tiktu veikta ekspertīze. Ņemot vērā ārstu komisijas atzinumu, soda izpildes iestāde var ierosināt tiesai atbrīvot šo personu no turpmākās soda izciešanas.”

2. Pieteikuma iesniedzējs Genādijs Davidenko (turpmāk – Pieteikuma iesniedzējs) lūdz atzīt apstrīdēto normu par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 91. pantam.

Pieteikuma iesniedzējs ir pirmās grupas invalīds ar kustību traucējumiem. Viņa veselības stāvoklis pēdējā gada laikā esot būtiski pasliktinājies. Tādēļ Pieteikuma iesniedzējs esot vērsies cietuma administrācijā ar lūgumu izvērtēt viņa veselības stāvokli un apsvērt iespēju ierosināt tiesai atbrīvot viņu no turpmākās soda izciešanas. Cietuma administrācija sniegusi atbildi, ka Pieteikuma iesniedzējam veselības traucējumi radušies pirms soda izciešanas un tādēļ apstrīdētā norma uz viņu neesot attiecināma.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, tādā gadījumā, kad persona saslimusi ar smagu, neārstējamu slimību, apstrīdētajā normā esot paredzēts personas veselības aizsardzības mehānisms, taču šāds mehānisms neesot paredzēts gadījumā, kad persona saslimusi pirms soda noteikšanas.

Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka vienādos un salīdzināmos apstākļos atrodas notiesātās personas, kuras soda izciešanas laikā saslimušas ar psihisku vai citu smagu, neārstējamu slimību, kuras dēļ vairs nav spējīgas turpināt piespriestā soda izciešanu, un personas, kuras ar šādām slimībām saslimušas pirms soda izciešanas, bet šo slimību dēļ arī nav spējīgas turpināt piespriestā soda izciešanu. Apstrīdētā norma kā kritēriju notiesāto personu atbrīvošanai no soda izciešanas slimības dēļ paredzot veselības traucējumu vai slimības rašanās laiku. Šāds kritērijs liedzot personām vienlīdzīgu iespēju realizēt tiesības uz veselības aizsardzību. Apstrīdētā norma vienai personu grupai dodot iespēju realizēt tiesības uz veselības aizsardzību, taču otrai personu grupai, lai gan tā atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos ar pirmo personu grupu, šādu iespēju liedzot. Šāda atšķirīga attieksme pret personām, kas atrodas vienādos un salīdzināmos apstākļos, neesot pieļaujama.

Likumdevējs esot notiesātajām personām bez saprātīga un objektīva pamata noteicis atšķirīgu veselības aizsardzības mehānisma realizēšanas kārtību. Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, lemjot par notiesātās personas iespēju turpināt piespriestā soda izciešanu smagas, neārstējamas slimības gadījumā, būtu jāvērtē personas veselības stāvoklis, nevis slimības rašanās vieta vai laiks.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto normu, – **Saeima** – nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja viedoklim un uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst tiesiskās vienlīdzības principam.

Saeima norāda, ka saskaņā ar Krimināllikuma (turpmāk – KL) 46. panta otro daļu tiesai, nosakot sodu, un prokuroram, sastādot priekšrakstu par sodu, citastarp jāņem vērā arī vainīgā personība, kam ir būtiska nozīme soda individualizācijas procesā. Viens no faktoriem, kas raksturo vainīgā personību, esot viņa veselības stāvoklis. Personas fiziskais stāvoklis – smaga slimība, invaliditāte – humānu apsvērumu dēļ varot būt par pamatu soda noteikšanai tuvāk tā minimālajai robežai vai vieglāka soda noteikšanai nekā likumā paredzētais sods. Līdz ar to tiesai un prokuroram attiecīgās personas veselības stāvoklis un iespēja izciest piespriesto sodu esot jāizvērtē jau soda noteikšanas procesā.

Saeima piekrīt, ka ir iespējamās situācijas, kad attiecīgā slimība iegūta jau pirms soda izpildes uzsākšanas, bet vēl nav identificēta vai arī nav progresējusi tiktāl, ka liegtu turpmāku soda izciešanu. Pēc Saeimas ieskata, šādā gadījumā apstrīdētā norma jātulko atbilstoši Satversmei un atbilstoši Satversmei jāinterpretē arī vārdi „soda izciešanas laikā saslimis”. Proti, šie apstrīdētās normas vārdi norādot vienīgi uz to, ka slimība izpaužas soda izciešanas laikā. Vērā esot ņemams arī tas apstāklis, ka vairākām infekcijas slimībām nav iespējams precīzi noteikt inficēšanās brīdi un tādējādi nav iespējams arī konstatēt, vai persona patiešām saslimusi pirms soda noteikšanas vai pēc tām.

Saeima vērš Satversmes tiesas uzmanību uz to, ka šajā lietā piemērojamais regulējums ir ietverts vairākos likumos. Apstrīdētajai normai saturiski līdzīgs regulējums ietverts arī Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) 640. pantā. Minētā panta ceturtais daļas regulējums salīdzinājumā ar apstrīdēto normu esot detalizētāks un izvērstāks. Saeima norāda, ka, izdarot grozījumus attiecīgajā KPL pantā, esot risinājusi situāciju, kad no brīvības atņemšanas soda izciešanas jāatbrīvo persona, kas ir slima ar smagu, neārstējamu slimību.

Saeima pauž uzskatu, ka šajā lietā jautājums ir nevis par apstrīdētās normas konstitucionalitāti, bet gan par tās pienācīgu iztulkošanu un piemērošanu. Līdz ar to Saeima lūdz izvērtēt tiesvedības turpināšanas lietderību.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam.

Analizējot apstrīdētās normas vārdus „soda izciešanas laikā saslimis” kopsakarā ar KPL regulējumu, Tieslietu ministrija secina, ka apstrīdētās normas tekstuālais izklāsts ir neskaidrs. Līdz ar to arī radusies neatbilstība starp jēgu, kādu likumdevējs gribējis iestrādāt apstrīdētajā normā, un to, kas izriet no šīs normas gramatiskās iztulkošanas.

Tieslietu ministrija uzskata, ka apstrīdēto normu nepieciešams interpretēt kopsakarā ar citām tiesību normām un interpretācijā jāņem vērā Satversmes 95. pants, kas noteic, ka nevienam nedrīkst pakļaut neželīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam, tostarp brīvības atņemšanas sodam.

Ar sistēmiskās un teleoloģiskās iztulkošanas metodes palīdzību esot secināms, ka apstrīdētās normas mērķis ir nodrošināt to, ka no soda izciešanas tiek atbrīvota notiesāta persona, kurai konstatēta tāda psihiska slimība vai cita smaga, neārstējama slimība, kuras dēļ tā nav spējīga turpināt piespriešā soda izciešanu. Apstrīdētā norma norādot uz konkrētu slimības stāvokli, kas konstatējams soda izciešanas laikā.

Tieslietu ministrija uzskata, ka nav būtiski, vai persona ar attiecīgo slimību sākusi slimot pirms vai pēc soda izpildes uzsākšanas, jo var būt arī tā, ka pirms soda izciešanas sākusies slimība ļauj personai izciest tai piespriešā sodu, bet soda izciešanas laikā šī slimība strauji progresē. Tādējādi ar apstrīdētās normas vārdiem „soda izciešanas laikā saslimis” būtu jāsaprot arī pirms soda izciešanas radušos slimību saasināšanās.

5. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – uzskata, ka apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. pantam.

Pēc Tiesībsarga domām, apstrīdētā norma var tikt piemērota gadījumiem, kad slimība ir izpaudusies un konstatēta pēc personas ievietošanas brīvības atņemšanas vietā, turklāt šī slimība ir tāda, kuras dēļ persona nav spējīga turpināt tai piespriešā soda izciešanu. Apstrīdētās normas vārdi „soda izciešanas laikā saslimis” esot jāaplūko kopsakarā ar slimības diagnosticēšanas iespējām. Līdz ar to, piemērojot apstrīdēto normu, neesot vērtējams slimības iegūšanas laiks un vieta, bet gan notiesātās personas veselības stāvoklis konkrētajā brīdī.

Tiesībsargs norāda, ka, izvērtējot ar smagu, neārstējamu slimību sirgstošas personas, iespēju izciest tai piespriešā sodu, jāņem vērā Satversmes 95. un 111. pantā noteiktās pamattiesības.

Papildus minētajam Tiesībsargs norāda, ka tā biroja darbinieki regulāri apmeklējot brīvības atņemšanas vietas. Šajos apmeklējumos esot gūta pārlicība, ka pašreizējās ekonomiskās situācijas dēļ brīvības atņemšanas vietu apstākļi bieži vien neļaujot personām saglabāt veselības stāvokli tādu, kāds tas bijis notiesāšanas brīdī. Tādējādi personas veselības stāvoklis pēc soda noteikšanas varot pasliktināties un ar laiku pārsniegt pieļaujamo ciešanu līmeni.

6. Pieaicinātā persona – **Ieslodzījuma vietu pārvalde** – norāda, ka notiesātās personas veselības stāvoklis tiek vērtēts ne tikai soda noteikšanas procesā. Tas tiek vērtēts arī pēc tam, soda izpildes laikā, lai nepieļautu pārmērīgas ciešanas personai, kura veselības stāvokļa dēļ nevar turpināt piesprietā soda izciešanu.

Apstrīdētās normas mērķis esot nodrošināt notiesātās personas atbrīvošanu no piesprietā soda izciešanas, ja tai tiek konstatēta tāda psihiska vai cita smaga, neārstējama slimība, kuras dēļ persona vairs nav spējīga turpināt piesprietā soda izciešanu. Apstrīdētā norma norādot uz konkrētu slimības stāvokli – apstākli, kas konstatējams soda izciešanas laikā un rada objektīvu pamatu notiesātās personas atbrīvošanai no piesprietā soda izciešanas. Minēto apstākļu noskaidrošanas procesā neatkarīgi no tā, vai persona saslimusi soda izpildes laikā vai pirms tam, esot nepieciešams konstatēt, vai smagi, neārstējami slima persona var turpināt soda izciešanu.

Ieslodzījuma vietu pārvalde informē, ka šobrīd ārējos normatīvajos aktos nav noteikta kārtība, kādā notiesātajai personai veicama ekspertīze, lai konstatētu, ka tās veselības stāvokļa dēļ ir nepieciešams izlemt, vai attiecīgā persona spēj turpināt piesprietā soda izciešanu. Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieks izdodot rīkojumu par ārstu konsultatīvās komisijas izveidošanu piecu ārstu sastāvā, un savukārt šī komisija lemjot par notiesātās personas veselības stāvokli un iespēju turpināt piesprietā soda izciešanu.

7. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesore *Dr. iur. Valentija Liholaja* – norāda, ka saskaņā ar apstrīdēto normu no soda izciešanas var tikt atbrīvota tikai tāda persona, kura ar smagu, neārstējamu slimību saslimusi pēc sprieduma pasludināšanas. Līdz ar to apstrīdētā norma neesot attiecināma uz personu, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi jau būdama slima ar smagu, neārstējamu slimību, jo personas veselības stāvokli un iespēju izciest piespriepto sodu prokurors un tiesa izvērtējot jau pirms soda noteikšanas.

V. Liholaja norāda, ka Kodeksa 78. pants paredz: ja ar brīvības atņemšanu notiesātajai personai nepieciešama neatliekama medicīniskā palīdzība, kuru brīvības atņemšanas vietas ārstniecības iestādē nav iespējams sniegt, šādu palīdzību tai sniedz

citā ārstniecības iestādē. Tāpat arī Ministru kabineta 2007. gada 20. marta noteikumi Nr. 199 „Noteikumi par apcietināto un notiesāto personu veselības aprūpi izmeklēšanas cietumos un brīvības atņemšanas iestādēs” (turpmāk – Noteikumi Nr. 199) paredzot īpašu ārstēšanu notiesātajai personai, kam ir smaga slimība akūtā stadijā. Tādējādi neesot pamata apgalvot, ka tādas personas neatbrīvošana no piespriedē soda, kura noziedzīgu nodarījumu izdarījusi, būdama slima ar smagu, neārstējamu slimību, būtu pretrunā ar Satversmē noteiktajām pamattiesībām.

KPL 640. pantā esot paredzēta notiesātās personas atbrīvošana no soda sakarā ar smagu saslimšanu sprieduma izpildes laikā, ja tā nav spējīga turpināt piespriedē soda izciešanu. Atbilstoši minētā panta ceturtās daļas jēgai šī daļa esot jāpiemēro kopsakarā ar krimināltiesību principiem – soda izpildes diferenciācijas un individualizācijas principu. No šiem principiem izrietot nosacījumi, ar kādiem piemērojama atbrīvošana no soda smagas, neārstējamas slimības dēļ.

Satversmes tiesa secināja:

8. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. pantā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam.

Pēc Pieteikuma iesniedzēja domām, apstrīdētās normas vārdi „soda izciešanas laikā saslimis” nozīmē to, ka no turpmākās soda izciešanas var tikt atbrīvota tikai tāda notiesātā persona, kura ar psihisku vai citu smagu, neārstējamu slimību, kuras dēļ tā vairs nav spējīga turpināt piespriedē soda izciešanu, saslimusi brīvības atņemšanas vietā.

Saeima nepiekrīt Pieteikuma iesniedzēja viedoklim un norāda, ka apstrīdētā norma tikai šķietami, proti, tās gramatiskā formulējuma dēļ, liedz lemt par notiesātās personas atbrīvošanu no turpmākās soda izciešanas veselības stāvokļa dēļ.

Izvērtējot apstrīdētās normas atbilstību Satversmei, ir nepieciešams noskaidrot tās patieso jēgu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2010. gada 10. janvāra lēmuma par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2009-14-01 7. punktu*).

Lai konstatētu, vai apstrīdētā norma paredz pamattiesību ierobežojumu, kas būtu vērtējams saistībā ar Satversmes 91. pantu, visupirms jānoskaidro, vai apstrīdētā

norma paredz to, ka no turpmākās soda izciešanas tiek atbrīvotas tikai tās notiesātās personas, kuras saslimušas ar smagu, neārstējamu slimību tieši brīvības atņemšanas vietā.

9. Apstrīdētā norma noteic, ka soda izpildes iestādei ir pienākums izveidot ārstu komisiju un norīkot to veikt ekspertīzi notiesātajai personai, ja tā soda izciešanas laikā saslimusi ar tādu slimību, kuras dēļ vairs nav spējīga turpināt piespriestā soda izciešanu.

Apstrīdētā norma paredz nosacījumus, kurus nepieciešams konstatēt, lai notiesāto personu atbrīvotu no turpmākās soda izciešanas slimības dēļ. No apstrīdētās normas izriet, ka nepieciešams konstatēt šādus apstākļus:

- 1) notiesātā persona saslimusi soda izciešanas laikā;
- 2) tai ir psihiska vai cita smaga, neārstējama slimība;
- 3) slimība ir tāda, kuras dēļ notiesātā persona vairs nav spējīga turpināt piespriestā soda izciešanu.

Apstrīdētās normas vārdi „soda izciešanas laikā saslimis” norāda, ka persona saslimusi pēc tam, kad tiesa tai piespriedusi sodu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Apstrīdētās normas gramatiskais formulējums norāda arī uz to, ar kāda veida slimību – psihisku vai citu smagu, neārstējamu slimību – notiesātā persona saslimusi. Saskaņā ar apstrīdēto normu nepieciešams konstatēt ne vien to, ka notiesātā persona saslimusi ar psihisku vai citu smagu, neārstējamu slimību, bet arī to, ka konkrētā slimība pēc sava rakstura ir tāda, kuras dēļ nav iespējams turpināt piespriestā soda izciešanu.

Pieaicinātās personas pamatoti norādījušas, ka apstrīdētajā normā ietvertie vārdi „soda izciešanas laikā saslimis” jāvērtē kopsakarā ar slimības diagnosticēšanas iespējām, jo vairāku slimību gadījumos nav iespējams precīzi noteikt saslimšanas brīdi, proti, to vai persona patiešām saslimusi, atrodoties brīvības atņemšanas vietā, vai arī pirms tam, kad tiesa taisījusi spriedumu. Slimības veids un raksturs ir kumulatīvi kritēriji: tikai tad, ja notiesātajai personai tiek konstatēta tāda smaga un neārstējama slimība, kuras dēļ tā vairs nevar turpināt piespriestā soda izciešanu, ir pamats lemt par šīs personas atbrīvošanu no turpmākās soda izciešanas.

Ja notiesātā persona brīvības atņemšanas vietā saslimst ar tādu slimību, kuras dēļ vairs nav spējīga turpināt piesprieštā soda izciešanu, tad soda izpildes iestādei ir pienākums rīkoties saskaņā ar apstrīdēto normu.

Apstrīdētās normas gramatiskais formulējums liecina, ka tajā minētie nosacījumi saista notiesātās personas saslimšanu – respektīvi, slimības cēloni – gan ar soda izciešanas laiku, gan arī to, ka slimība noteiktā veidā izpaužas soda izciešanas laikā.

9.1. Satversmes tiesa jau vairākkārt norādījusi, ka tiesību normas iztulkošanu tikai pēc gramatiskās metodes vien nevar uzskatīt par pietiekamu un tāpēc ir izmantojamas arī citas iztulkošanas metodes (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2003. gada 4. februāra sprieduma lietā Nr. 2002-06-01 secinājumu daļas 3. punktu*).

Apstrīdētās normas sākotnējā redakcija paredzēja, ka soda izpildes iestāde var ierosināt tiesai atbrīvot notiesāto personu no turpmākās soda izciešanas saskaņā ar Krimināllikumu. Taču vārdi „saskaņā ar Krimināllikumu” vēlāk tika izslēgti no apstrīdētās normas teksta. Šie vārdi norādīja, ka apstrīdētajā normā minētie nosacījumi piemērojami kopsakarā ar citām tiesību normām. Tomēr apstrīdētās normas tekstā izdarītie grozījumi neliecina, ka likumdevējs būtu liedzis vai ierobežojis iespēju izmantot citās tiesību normās ietvertu regulējumu. Tiesību piemērošanas neatņemama sastāvdaļa ir arī tiesisko seku konkretizēšana. Šajā posmā tiesību piemērotājam, izmantojot tiesību normas iztulkošanas metodes, jāapsver tiesiskās sekas un jāizvēlas tās, kuras sakrīt ar tiesību normas mērķi, neatkarīgi no šīs tiesību normas gramatiskā formulējuma.

Līdz ar to apstrīdētajā normā minētos nosacījumus nepieciešams interpretēt, izmantojot ne vien gramatisko iztulkošanas metodi, bet arī citas tiesību normas iztulkošanas metodes.

9.2. Jautājumu par notiesāto personu atbrīvošanu no piesprieštā soda slimības dēļ reglamentē ne vien Kodekss, bet arī KL un KPL.

KL 59. panta piektā un sestā daļa noteic, ka notiesāto personu no soda var atbrīvot, ja tā saslimusi ar smagu, neārstējamu slimību vai tādu slimību, kas tai atņēmusi iespēju saprast savu rīcību vai to vadīt. Ja šāda slimība tiek konstatēta pēc

sprieduma pasludināšanas vai pēc tam, kad prokurors izdevis priekšrakstu par sodu, tiesa var lemt par notiesātās personas atbrīvošanu no soda izciešanas.

Saskaņā ar minētajām normām pamats izvērtēt nepieciešamību atbrīvot notiesāto personu no soda izciešanas slimības dēļ ir tikai tad, ja persona saslimusi ar smagu, neārstējamu slimību pēc sprieduma stāšanās likumīgā spēkā, jo tiesa un prokurors soda noteikšanas procesā jau izvērtēja personas veselības stāvokli un iespēju izciest sodu.

Tātad KL regulējums norāda uz to, ka notiesātā persona, atrodoties brīvības atņemšanas vietā, saslimusi ar smagu, neārstējamu slimību, proti, saslimusi pēc tam, kad tiesa piespriedusi brīvības atņemšanas sodu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Taču arī KL 59. panta piektā un sestā daļa paredz, ka nepieciešams konstatēt tādu personas veselības stāvokli, kura dēļ piesprietā soda izciešana nav iespējama.

Notiesāto personu atbrīvošana no soda sakarā ar smagu saslimšanu sprieduma izpildes laikā ir regulēta arī KPL 640. pantā. Šī norma paredz, ka soda izpilde var būt neiespējama notiesātās personas veselības stāvokļa dēļ.

Spēkā esošā KPL 640. panta ceturtnā daļa noteic, ka tiesnesis, ņemot vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu, notiesātā personību un citus apstākļus, var pieņemt lēmumu par notiesātās personas atbrīvošanu no turpmākās soda izciešanas, ja tā saslimusi ar smagu slimību, kas nav psihiski traucējumi. Savukārt tad, ja notiesātajai personai brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā radušies psihiski traucējumi, tiesa saskaņā ar KPL 640. panta pirmo daļu var atbrīvot šo personu no soda izciešanas, nosakot tai ārstēšanu.

No KPL 640. panta izriet, ka pamats notiesātās personas atbrīvošanai no piesprietā soda izciešanas ir tās smagais veselības stāvoklis. Proti, no turpmākās soda izciešanas var tikt atbrīvota notiesātā persona, kura saslimusi ar smagu, neārstējamu slimību, kas nav psihiski traucējumi, neatkarīgi no tā, vai šī slimība iegūta brīvības atņemšanas vietā vai arī ārpus tās. KPL 640. panta ceturtnās daļas nosacījumi netiek saistīti ne ar kādiem citiem apstākļiem kā vien objektīvi novērtējamu personas veselības stāvokli.

Līdz ar to no KL un KPL normām secināms, ka pamats notiesātās personas atbrīvošanai no turpmākās soda izciešanas ir tāds notiesātās personas veselības stāvoklis, kas padara piesprietā soda izciešanu par neiespējamu.

9.3. Saeima 2009. gada 12. martā, pieņemot likumu „Grozījumi Kriminālprocesa likumā”, grozīja KPL 640. panta ceturto daļu, izslēdzot no tās vārdus „brīvības atņemšanas soda izciešanas laikā”.

Saeima atbildes rakstā pauž viedokli, ka likumdevējs, izdarot grozījumus KPL 640. panta ceturtajā daļā, norādījis: lemjot par to, vai notiesātā persona var izciest tai piespiesto sodu, ir jāvērtē personas veselības stāvoklis neatkarīgi no slimības iegūšanas vietas un laika.

Viens no krimināltiesību principiem ir humānisma princips, kas paredz, ka sodam jābūt humānam, jo nevienu nedrīkst pakļaut nežēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam (*sk.: Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 24.lpp.*). Gan soda noteikšanas, gan arī tā izpildes laikā ir jāievēro šis un arī citi krimināltiesību principi. Likumdevējam ir jāparedz tāds tiesiskais regulējums, kas nepieļauj novirzes no kriminālsodu politikas mērķiem un vienlaikus nodrošina plašas iespējas izvēlēties katram konkrētajam gadījumam atbilstošu krimināltiesiskās represijas veidu un mēru (*sk. lietas materiālu 1. sējuma 106. lpp.*).

Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izskatot līdzīgu lietu, norādījusi: ja persona sirgst ar smagu slimību, tad valstij jānodrošina iespēja tai piemērot tāda veida sodu un tā izpildes pasākumus, kas nepakļautu attiecīgo personu tik lielām grūtībām un ciešanām, kuras pārsniedz pieļaujamo ciešanu līmeni (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu lietā Paladi v. Moldova, judgment of 10 March 2009, application No. 39806/05, para. 72*). Bez tam valstij, nosakot prasības attiecībā uz sadzīves apstākļiem brīvības atņemšanas vietās, ir jāgādā par to, lai sadzīves apstākļi brīvības atņemšanas vietās ļautu notiesātajām personām saglabāt veselību un konkrētiem apstākļiem atbilstošu labklājību, tostarp jānodrošina pienācīga medicīniskā palīdzība un aprūpe (*sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumu lietā Kudła v. Poland, judgment of 26 October 2000, application No. 30210/96, para. 94*).

Spīdzināšanas novēršanas komiteja, kas uzrauga Eiropas Konvencijas par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu izpildi, ir norādījusi, ka notiesātajām personām, kuras saslimušas ar smagu, neārstējamu slimību un kurām brīvības atņemšanas vietā nav iespējams nodrošināt pienācīgus sadzīves apstākļus un veselības aprūpi, nepieļaujamu ciešanu līmeni var radīt jau pati atrašanās brīvības atņemšanas vietā. Šādos gadījumos brīvības atņemšanas vietas ārstam būtu jā sagatavo ziņojumi atbildīgajām iestādēm, lai tās varētu lemt par to, kādi citi, alternatīvi pasākumi varētu tikt piemēroti, lai neapdraudētu notiesātās personas veselības stāvokli (*sk. The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment standarts. „Substantive” sections of the CPT's General Reports [CPT/Inf/E (2002) 1, Rev. 2009] p. 27 – 37).*

„Minimālo standartnoteikumu par apiešanos ar ieslodzītajiem” 24. punkts noteic, ka, lemjot par slimu notiesāto personu medicīnisko aprūpi, ir jāvērtē katrs gadījums atsevišķi, ņemot vērā gan slimības indikācijas un atveseļošanās iespējas, gan brīvības atņemšanas vietas iespēju nodrošināt pienācīgu ārstēšanu [*„Minimālo standartnoteikumu par apiešanos ar ieslodzītajiem” pieņemti Ženēvā 1955. gadā ANO pirmajā kongresā par noziedzības novēršanu un apiešanos ar likumpārkāpējiem; atbalstīti ar ANO Ekonomiskās un sociālās padomes 1957. gada 31. jūlija rezolūciju 663 C (XXIV) un 1977. gada 13. maija rezolūciju 2076 (LXII)].*

Satversmes tiesa secina, ka apstrīdētās normas mērķis ir nepieļaut neārstējami slimas notiesātās personas atrašanos brīvības atņemšanas vietā, ja tās veselības stāvoklis ir tik smags, ka brīvības atņemšanas vietā nav iespējams nodrošināt tam atbilstošu medicīnisko aprūpi.

9.4. Ārlietu ministrijas 2009. gada 11. maijā sagatavotajā ziņojumā norādīts, ka saskaņā ar Kodeksa 116. pantu brīvības atņemšanas vietas gādā par to, lai notiesātās personas, kuras saslimušas vai slimo ar smagu slimību, ar tiesas lēmumu tiktu atbrīvotas no turpmākās soda izciešanas (*sk.: Latvijas Republikas kārtējais ziņojums par Apvienoto Nāciju Organizācijas 1966. gada Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām izpildi Latvijā no 2004. gada līdz 2008. gadam*).

Minētajā ziņojumā arī ir norādīti divi gadījumi, kuros būtu jālemj par notiesātās personas atbrīvošanu no piespriedē soda izciešanas. Pirmajā gadījumā notiesātā persona saslimusi brīvības atņemšanas vietā, savukārt otrajā gadījumā personai jau pirms soda izpildes uzsākšanas bijusi slimība, kura progresējusi, personai atrodoties brīvības atņemšanas vietā. Abos minētajos gadījumos notiesātās personas veselības stāvoklis var būt tāds, ka brīvības atņemšanas vietā nav iespējams nodrošināt tam atbilstošus sadzīves apstākļus un medicīnisko aprūpi, un tādēļ notiesātā persona nav spējīga izciest tai piespriedē brīvības atņemšanas sodu.

Satversmes tiesa piekrīt Saeimas un pieaicināto personu viedoklim, ka apstrīdētā norma norāda uz konkrētu slimības stāvokli, kas konstatējams soda izciešanas laikā.

Līdz ar to, piemērojot apstrīdēto normu, ir jāvērtē notiesātās personas veselības stāvoklis un iespēja turpināt piespriedē soda izciešanu, nevis slimības iegūšanas vieta un laiks.

10. Pieteikuma iesniedzējs uzskata, ka brīvības atņemšanas vietas administrācija nepamatoti atteikusies ierosināt tiesai jautājumu par viņa atbrīvošanu no piespriedē soda.

Vispārējās jurisdikcijas tiesa, nosakot sodu Pieteikuma iesniedzējam, bija ņēmusi vērā to, ka viņš ir pirmās grupas invalīds, kā arī to, ka lietas materiālos nebija nekādu faktu, kas liecinātu par to, ka viņš sava veselības stāvokļa dēļ nevarētu izciest sodu cietumā (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 28. lpp.*). Pieteikuma iesniedzējs, atrodoties brīvības atņemšanas vietā, ir bieži slimojis un viņam bijusi nepieciešama regulāra ārstēšana (*sk. lietas materiālu 1. sējuma 21. – 90. lpp.*).

Taču nav pamatots Pieteikuma iesniedzēja viedoklis, ka brīvības atņemšanas iestāde nepamatoti atteikusies piemērot apstrīdēto normu.

No lietas materiāliem izriet, ka 2009. gada 8. jūnijā Pieteikuma iesniedzēju izmeklējusi ārstu konsultatīvā komisija. Ārstu konsultatīvās komisijas atzinumā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja veselības stāvoklis ir „relatīvi apmierinošs,” ka tas nav pasliktinājies kopš ievietošanas brīvības atņemšanas vietā un ka tas ļauj izciest piespriedē sodu (*sk. lietas materiālu 1. sējuma 23. lpp.*).

Satversmes tiesa, izskatot lietu, konstatē, ka ārējos normatīvajos aktos nav noteikta kārtība, kādā tiek veikta notiesāto personu veselības stāvokļa ekspertīze. Pirms Noteikumu Nr. 199 pieņemšanas bija spēkā Ministru kabineta noteikumi Nr. 358 „Noteikumi par medicīnisko palīdzību notiesātajiem un apcietinātajiem brīvības atņemšanas iestādēs”. Šo noteikumu 14. punkts noteica: „Ar Ieslodzījuma vietu pārvaldes priekšnieka rīkojumu izveido ārstu konsultatīvo komisiju, kura sniedz konsultatīvo un metodisko palīdzību iestāžu ārstiem, identificē slimniekus un noformē dokumentus to iespējamai pirmstermiņa atbrīvošanai slimības dēļ.” Noteikumos Nr. 199, kuri citastarp reglamentē notiesāto personu veselības aprūpi brīvības atņemšanas vietā, nav paredzēta kārtība, kādā tiek organizēta un veikta notiesāto personu veselības stāvokļa ekspertīze smagu, neārstējamu slimību gadījumos.

No lietas materiāliem izriet, ka brīvības atņemšanas iestādes, piemērojot apstrīdēto normu, izmanto iekšējā normatīvajā aktā – Iekšlietu ministrijas 1996. gada 12. jūnija pavēle Nr. 160 „Instrukcija par kārtību, kādā notiek smagi slimojošo notiesāto ar brīvības atņemšanu medicīniskā pārbaude un ieteikšana atbrīvošanai no tālākas soda izciešanas” – ietverto regulējumu (*sk. lietas materiālu 2. sējuma 51. un 62. – 65. lpp.*).

Apstrīdētā norma ietver norādi, ka veselības stāvokļa ekspertīze jāveic „saskaņā ar likumu”. Arī KL 59. pirmā daļa noteic, ka notiesātās personas atbrīvošana no soda izciešanas var notikt tikai likumā norādītajos gadījumos un kārtībā. Tā kā ārējos normatīvajos aktos nav noteikta kārtība, kādā tiek veikta notiesāto personu veselības stāvokļa ekspertīze, Pieteikuma iesniedzējam varēja rasties maldīgs priekšstats par apstrīdētās normas piemērošanas nosacījumiem. Par labu praksi neliecina arī tas apstāklis, ka jautājums par notiesāto personu atbrīvošanu no soda izciešanas slimības dēļ tiek reglamentēts dažādos normatīvajos aktos un tiesību normu teksts netiek savstarpēji saskaņots, izdarot grozījumus vienā no attiecīgajiem normatīvajiem aktiem. Tomēr ikvienā gadījumā tiesību normas piemērotājam, izmantojot tiesību normu iztulkošanas metodes, jānoskaidro attiecīgās normas patiesā jēga.

11. Apstrīdētās normas interpretācija dod pamatu secinājumam, ka nav pamatots Pieteikuma iesniedzēja pieņēmums, ka normā lietotie vārdi „soda izciešanas laikā saslimis” būtu saprotami tādā veidā, ka apstrīdētā norma attiektos tikai uz tādu personu, kura smagu, neārstējamu slimību ieguvusi, atrodies brīvības atņemšanas vietā.

No apstrīdētās normas izriet, ka tā attiecināma arī uz tiem gadījumiem, kad notiesātā persona saslimusi ar smagu, neārstējamu slimību pirms ievietošanas brīvības atņemšanas vietā, taču iepriekš iegūtā slimība, notiesātajai personai atrodies brīvības atņemšanas vietā, progresējusi tiktāl, ka liedz piespriestā soda izciešanu.

Tātad, ja notiesātajai personai, kura atrodas brīvības atņemšanas vietā, tiek konstatēta tāda smaga, neārstējama slimība, kuras dēļ tā nav spējīga turpināt piespriestā soda izciešanu, soda izpildes iestādei ir pienākums gādāt par to, lai tiktu veikta medicīniskā ekspertīze, un, pamatojoties uz tās rezultātiem, lemt par nepieciešamību ierosināt tiesai atbrīvot šo personu no turpmākās soda izciešanas.

Līdz ar to Satversmes tiesai nav pamata turpināt lietas izskatīšanu un vērtēt apstrīdētās normas atbilstību tiesiskās vienlīdzības principam.

Ņemot vērā minēto un pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, Satversmes tiesa

nolēma:

izbeigt tiesvedību lietā Nr. 2009-115-01 „Par Latvijas Sodu izpildes kodeksa 116. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam”.

Lēmums nav pārsūdzams.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

Gunārs Kūtris